

Székelly Gábor

Az Egyesült Államok és a Népszövetség – elkerülhető lett volna a II. világháború?

Első ízben szállt hajóra hivatalban levő amerikai elnök 1918. december 4-én, hogy Európába utazzon.¹ Woodrow Wilson az S.S. George Washington fedélzetéről 9 nap után lépett partra a franciaországi Brestben, s utazott onnan Versailles-ba, hogy részt vegyen a „Nagy Háborút” lezáró békekonferencián.² A megnyitást megelőzően két fontos látogatást tett. Előbb Londonban kereste fel a brit miniszterelnököt, Lloyd George-ot, s vizitált az udvarnál, ahol V. György fogadta. A szilvesztert Párizsban töltötte, majd másnap Rómába utazott. Itt a miniszterelnökkel, Vittorio Orlandoval és a királlyal, II. Victor Emmanuellel találkozott, s fogadta őt XV. Benedek pápa. Következő párizsi tartózkodásának vége felé³ látogatott el Brüsszelbe, ahol találkozott a királlyal, Alberttel és beszédet mondott a parlamentben. E találkozók, akárcsak a konferencia idején tett más nem hivatalos megbeszélések, nem a béketárgyalások előkészítését, vagy formálását szolgálták, inkább az USA külpolitikájának gyökeres fordulatát kívánták jelezni. Az Egyesült Államok elnöke személyesen kereste fel a győztes európai hatalmak vezetőit, hogy elmondja: az USA, pontosabban Wilson adminisztrációja véget kíván vetni az izolacionizmusnak és meghatározó szerepet vállal a világ dolgainak rendezésében, mindenekelőtt a Népszövetségben.⁴ Mind Párizsban, mind pedig Londonban és Rómában fenntartásokkal fogadták Wilson elképzeléseit. A kezdeti lelkes fogadtatást hamarosan gunyoros, lekezelő megjegyzések váltották, különösen a francia sajtóban. Idealistának, naivnak tekintették, nevezték elképzeléseit és, különösen a vesztes hatalmak, ellentétesnek az 1918. január 8-án meghirdetett 14 pontjával. Ez

¹ Wilsont kizárólag a békekonferencia miatt ment Európába, illetve európai hatalom által birtokolt területre - leszámítva egy Bermudákon töltött vakációt, amelyet 1912-ben már, mint megválasztott, de még nem hivatalban levő elnök töltött a brit felségterületen. <http://history.state.gov/departmenthistory/travels/president/wilson-woodrow> 2013.08.08.

² A Wilson útját kísérő jelzés értékű elemek egyike volt az S.S. George Washington. A luxus óceánjárót 1908-ban bocsátották vízre a németországi Brémában, s akkor a világon a harmadik, a Német Birodalomban gyártott hajók között pedig a legnagyobb gőzhajó volt. 1911-ben részt vett V. György megkoronázása alkalmából rendezett nemzetközi hajó parádén. 1912. április 12-én, jéghegyet észlelt, s a veszélyt jelezte a környező hajóknak, köztük a Titanicnak. Wilson mindkét útján ezt a hajót használta. Az I. és a II. világháborúban az S.S. George Washington katonai szállítóhajóként szolgált. 1951-ben egy hajótűz után vonták ki a forgalomból. <http://www.history.navy.mil/photos/sh-usn/usnsh-g/id3018.htm> 2013. 08. 08.

³ Wilson útját a kezdetektől vita kísérte, saját pártjában is. Kifogásolták, hogy ilyen hosszú időre elhagyja az országot, ezért február 14-én hazautazott, s csak egy hónap múlva, március 14-én érkezett vissza Párizsba. (Ebből 18 nap az utazással telt el, így 9 napot töltött a Fehér Házban.)

⁴ A Nemzetek Szövetségének (Société des Nations) (az ENSZ elődszervezete) a magyar neve: Népszövetség. Egységokmányát 1919. június 28-án parafálták, s került be a versailles-i békerendszer valamennyi szerződésébe, azok I. részeként. HALMOSY Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918-1945*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 36-50.

volt a véleménye a már akkor tekintélyes brit közgazdásznak, John Maynard Keynes-nek is, aki még a konferencia idején, miután dühösen elhagyta a tárgyalásokat, már Londonban, papírra is vetette ezt. A szinte azonnal az USA-ban is népszerű könyvében a többi kormányfő mellett Wilson szereplését is bírálta, nemkülönben a Népszövetség alapokmányát, ami nem csekély mértékben járulhatott hozzá az elkövetkezendőkhöz.⁵

Wilson és Cabot Lodge vitája – az első forduló

Amikor az elnök 1919. február 24-én Bostonban partra szállt, kellemetlen hírek fogadták. A republikánus szenátusi többség ellenvéleményéről tájékoztatták, illetve fenntartásokról saját pártjának képviselőitől. Wilson ezért február 26-ára meghívta munkaebédre a szenátus, valamint a parlament külügyi bizottságának tagjait (House Committee on Foreign Affairs) a Fehér Házba, ahol ismertette a Népszövetség egységokmányának javasolt szövegét. Két nappal később Henry Cabot Lodge, a szenátus külügyi bizottságának (Foreign Relations Committee) republikánus elnöke napirendre vétette a párizsi tárgyalásokat, illetve a dokumentumot. Wilson tisztában volt azzal, hogy csak úgy érheti el célját, ha megosztja a republikánusokat, akik az 1918-as választásokon többséget szereztek a törvényhozás két házában s a szenátusban is. Az ülésen a főszereplő azonban Lodge volt. Nagy beszédben bírálta a szerződés tervezetét, a Németországot, szerinte, túlzottan is keményen sújtó békét, nemkülönben a Népszövetségben az amerikai felelősségvállalást. Ekkor azonban még úgy tűnt, Lodge, ha kemény kompromisszumok ellenében is, de kész támogatni Wilsont. Megfogalmazásai óvatosak voltak, azonban tudta, a szenátus nagy többsége nem ért egyet Wilsonnal.

Jól felépített beszédét Lodge az elnök felé fordulva kezdte: *„Elnök úr, minden ember, férfiak és nők egyaránt, mindenki, aki ésszerűen gondolkodik, gyűlöli a háborút, és nem vágyik semmire jobban, minthogy a jövőben biztosítsák a világ békéjét. Mindenki irtózik a háborútól. Mindenki arra vágyik, hogy a háború lehetetlenné váljék.”* Majd hangsúlyozva a döntés fontosságát leszögezte:⁶ *„Nem kérdéses, hogy az Egyesült Államok Szenátusa előtt még soha nem volt ehhez hasonlíthatóan fontos kérdés, mint a nemzetek szövetségéé, amelynek célja a világ jövődő békéjének a biztosítása. Ezért nincs helye itt a sietségnek. Én úgy gondolom, hogy nem csak a felelősséggel felruházott szenátusnak, de a sajtónak és az embereknek, az egész*

⁵ KEYNES, J.M.: *A békeszerződés gazdasági következményei*, Európa Könyvkiadó, 2000. A kötet 1919 decemberében jelent meg (amerikai kiadása 1920 januárjában, még a szenátusi szavazás előtt). Keynes az általa is túlzottnak ítélt jóvátételeket Európa gazdaságának helyreállítására javasolta felhasználni, egy erre létrehozott bankon keresztül. A Népszövetség alapokmányában az V., a tagok egyenjogúságát kimondó, illetve a X. cikkelyt bírálta, amely a tagállamok területi épségét és jelenlegi politikai függetlenségét *„garantálja, s ezek megóvását „minden külső támadással szemben”*. E cikkelyek egyet jelentenek azzal, hogy a Népszövetség nem lesz *„a haladás eszköze”, „elfogulttá teszi a status quo javára”, azok eszközévé, akik az „erőviszonyoknak saját érdekében való állandósítására”* törekednek. 234-235.

⁶ *„...which is involved in the league of nations intended to secure the future peace of the world.”*

országnak legnagyobb alapossággal meg kell vizsgálnia minden javaslatot, és mérlegeljük azokat, mielőtt döntenénk.”

Beszédében Lodge *három sarkalatos pontot* emelt ki, jelezve ragaszkodását az amerikai külpolitika *„történelmi alapelveihez”*.

Idézte George Washington, az USA első elnökének két dokumentumát, az 1793-ban tett *Semlegességi Nyilatkozatot* (The Proclamation of Neutrality), amelyben az Egyesült Államok kinyilvánította, egyben érvénytelenítve az 1778-ban a franciákkal kötött brit ellenes szövetséget, hogy semleges lesz az angolok és a franciák közötti háború esetén, valamint nem nyújt segítséget háborúban álló országoknak. A második dokumentum az 1796-ban, Washington visszavonulását megelőzően közreadott *politikai búcsú üzenet* volt (To the People of America, Farewell Address) volt, amely megismételve a Semlegességi Nyilatkozatot egyértelművé tette, hogy az Egyesült Államok nem kíván belebonyolódni az európai konfliktusokba, ezért nem is köt *„tartós szövetségeket”*.

A harmadik dokumentum a *Monroe-doktrína*, James Monroe elnök kongresszusi üzenete volt: *„Amerika az amerikaiaké”*. Az 1823. december 2-án elhangzott, a kongresszushoz intézett évet értékelő üzenet lényege az volt, hogy amennyiben európai hatalmak gyarmatosítani akarnak az amerikai kontinensen, arra az Egyesült Államok ellenséges aktusként fog tekinteni és katonai akcióval (military intervention) fog válaszolni.

Lodge a három dokumentumban kifejtett alapelvekkel szembesítette a versailles-i szerződéstervezetet, illetve, és főleg a Népszövetség tervezett alapokmányának szövegét. Az utóbbiról előbb bemutatta, hogy annak megfogalmazásai bizonytalanok, nem felelnek meg a szerződések követelményeinek. Majd Wilson fő motívumával szemben állította: *„A javaslat, hogy mi ezt nyugodtan aláírhatjuk, mivel annak bármikor ellene tehetünk és kiléphetünk (we can always violate or abrogate) belőle, végzetes nem csak a nemzetek szövetségére, de magára a békére nézve is.”*

Majd rétért azokra a fő ellenérzésekre, amelyek a Népszövetség ellen szólnak. *„A javasolt alapokmánnyal egyértelműen letérünk arról a politikáról, amelyet Washington Farewell Address-e és a Monroe-doktrína határozott meg.”* Washingtonnál azt emeli ki, hogy nem volt híve az állandó szövetségek kötésének (against permanent alliances), az ideiglenes szövetségeket pártolta. Úgy vélte, hogy nemzetek szövetségének hívei Washington politikáját *„hibásnak és irrelevánsnak”* tekintik a mára, majd hozzáteszi: *„Lehet, hogy az. Lehet, hogy eljön az idő, amikor Washington politikáját el kell vetnünk; de amikor félretesszük, úgy gondolom, ezt tisztelettel és hálával kell megtennünk a nagy ember iránt, aki létrehozta e politikát.”* Úgy tűnt, hogy ebben, ha nehezen is, de kész kompromisszumokra Lodge. A keményebb dió a Monroe-doktrína volt. *„A Monroe-doktrína kizárólag az amerikai félteke védelmére jött létre, és ez limitált. Amennyiben ezt kiterjesztjük az egész világra, úgy az megszűnik, mivel annak nem más a lényege, az amerikai félteke különbözik a világ más részétől.”* Majd folytatta: *„A nemzetek ligája egységokmányának tervezete szerint Amerika ügyei és Európa ügyei, Ázsia és Afrika ügyei egyaránt a*

liga ellenőrzése és joghatósága alá kerülnének. Európának joga lenne arra, hogy részt vegyen valamennyi amerikai kérdés rendezésébe, és mi, természetesen, jogot kapnánk arra, hogy Európai, Ázsia és Afrika ügyeinek rendezésében osztozzunk.” Ez persze azzal jár, hogy „Európa és Ázsia részt vesz az amerikai kontinens és a Panama Csatorna ügyeiben (policing), cserében mi jogot kapunk arra, hogy, amennyiben minket felkérnek, a Balkán, Kis-Ázsia ügyeibe szóljunk bele. Lehet, hogy eljön annak az ideje, amikor szükség lesz arra, hogy ezt megtegyük, azonban ez egy meglehetősen komoly lépés, s szeretném hangsúlyozni, hogy az amerikai nép soha nem fogja elhagyni a washingtoni politikát és a Monroe-doktrínát anélkül, hogy teljes bizonyosságot ne szerezne arról, hogy ezt komolyan meg kell tennie.”

Ismét Párizsban

Nem rendelkezünk dokumentummal arról, vajon Wilson tudott-e elutazásakor, március 5-én, hogy az előző nap Lodge ennél keményebb levelet juttatott el szenátortársaihoz, amelyben egyértelműen közölte: elutasítja a Népszövetség egységokmány-tervezetét. Jelezte azt is, hogy csak abban az esetben tartja elfogadhatónak a Németországgal kötendő békeszerződést, ha az nem tartalmazza a Népszövetség-dokumentumot. Véleményével 39 szenátor értett egyet, ami elegendő volt ahhoz, hogy ne legyen meg a szerződés ratifikálásához szükséges kétharmad.

Ismét kilencnapi hajóút után ért Wilson Párizsba, ahol március 14-étől június 28-ig tartózkodott, egy rövid belgiumi látogatást – június 18-19 - leszámítva. (Wilson ezen utolsó látogatásán talált csak egyértelmű támogatásra, akkorra mind a franciák, mind pedig a britek inkább fenntartásaikat érzékeltették vele szemben. A belga támogatásnak azonban nem volt súlya a tárgyalásokra, de az otthoni fogadtatásra sem.)

Wilson tudomásul vette a szenátus fenntartásait, begyűjtötte a szerződésre vonatkozó módosító javaslatokat, s egy részüket igyekezett érvényesíteni. Minde nek előtt kivetetni a szenátorok kifogásolta Monroe-doktrínát „sértő” tételeket a X. és XI. cikkelyből. A finomításokat elvégezték, aminek következtében a korábbiaknál is puhább lett a két paragrafus, hangsúlyozottan biztosítva, hogy határozatot „az ülésen képviselt szövetségi tagok egyhangú hozzájárulásával kell hozni.”⁷ Ez vonatkozott természetesen a Társult Főhatalmak (ekkor az Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország, Japán) képviselőiből, illetve négy nem állandó tagból (ekkor Belgium, Brazília, Spanyolország, Görögország) álló Tanácsra, a Szövetség legfőbb szervére is. Külön megnevezve szerepelt a Monroe-doktrína: „21. cikkely. A béke fenntartását biztosító nemzetközi megegyezések, mint a választott bírósági szerződések bizonyos területekre vonatkozó megállapodások, amilyen a Monroe-elmélet, érvényességét a jelen Egységokmány rendelkezései semmilyenben sem érintik.”⁸ 1919. június 10-én, még Párizsból küldte el Wilson a versailles-i szerződés módosított tervezetét a szenátusnak.

⁷ HALMOSY: 39.

⁸ HALMOSY: 46.

Wilson és Lodge vitája

1919. június 28-án Wilson végleg elhagyta Párizst, tudatában annak a kedvezőtlen helyzetnek, amely otthon kialakult az Egységokmánnyal és általában a Népszövetséggel szemben. Hazatérve ünneplő tömeg várta New Yorkban, s egy szenátus Washingtonban, amelynek többsége azonban, Cabot Lodge-al az élén ellenségesen fogadta.

Augusztus 12-én, a szenátusban Lodge éles támadást intézett a Népszövetség ellen. Wilson jelen volt. Megtudhatta, hogy, Lodge szerint: *„Nézzük mi ma az Egyesült Államok. Követtünk el hibákat a múltban, voltunk eredménytelenek. Követhetünk el hibákat a jövőben is, s csalódhatunk legszebb reményeinkben. De ennek ellenére, van-e a világon még egy ország, amely a szabadság (liberty), a béke és a legszélesebb lehetőségek (freedom) tekintetében összehasonlítható lenne velünk?”* Majd, meg nem nevezve, de egyértelműen Wilsonhoz szólva: *„Sok vízióval találkoztunk, s vallom, nekünk szükségünk van víziókra és álmokra az emberiség igazságosabb jövőjéről. Azonban a vízió egy dolog és a vizionálók egy másik, és az, hogy a jelenről alkotott képünk egy retorikailag formált mechanikus képlet legyen, amely nem is létezik, egy jövő, amit senki nem láthat előre, ezek nem valóságok, s oly rövid életűek, mint a pára vagy a festett felhők, amelyekben angyalok lebegnek, vagy a színpad mesterséges fényei.”* Majd következett fő mondanivalója: *„...hogy a világot szolgáljuk, ennek első lépése, hogy az Egyesült Államokat szolgáljuk. Én mindig egy zászlót szerettem, és ezt nem osztom meg a Liga korcs (mongrel) zászlójával.”*

A teljes elutasítást jelentő szónoki részt követték az irodalomban máig sokszor idézett sorok: *„Ha akarják nevezhetnek engem önzőnek, konzervatívnak, vagy reakciónak, vagy illethetnek más durva jelzővel, amilyennel csak akarnak, azonban én amerikaiak születtem, s egész életemben amerikai maradok. Én nem lehetek más csak amerikai, s ezért elsőnek az Egyesült Államokra kell gondolnom, és amikor elsőnek az Egyesült Államokra gondolok, akkor egyben arra gondolok, ami a legjobb a világ számára, mert ha az Egyesült Államok elbukik, vele bukik az emberiség reménye.”* Majd a legkeményebb, a végső elutasítást jelentő mondat: *„Az internacionalizmus, amit a bolsevikok, valamint azok az emberek vallanak, akik számára mindegy, mely országról legyen szó, csak pénzt hozzon nekik, nekem visszataszító (repulsive).”*

Befejezésül, mintegy összefoglalva mondandóját, ismét patetikusan szól: *„Mi azt szeretnénk ha (az Egyesült Államok) mind erősebb, mind jobb, mind nemesebb lenne, mivel, hisszük, ezzel járulhat hozzá leginkább a világbékéhez és az emberiség boldogulásához.”⁹*

Wilson már Lodge véleményének ismeretében alakította tárgyalásait, igyekezve meggyőzni vitapartnereit elsősorban arról, hogy mind a tagság a Népszövetségben, mind pedig a békeszerződés ratifikálása elsőrendű érdeke az Egyesült Államoknak,

⁹ http://www.firstworldwar.com/source/lodge_leagueofnations.htm Reproduced below is a speech given by Cabot Lodge in Washington D.C. on 12 August 1919 in which he set forth his objections to the League.

valamint igyekezett cáfolni, illetve tompítani Lodge-nak az Address-szel és a Monroe-doktrínával kapcsolatos mondandójának életét. Az elnök és a szenátus egymással párhuzamosan szervezték tárgyalásaikat.

Az elnök és a szenátus

1919. július 31 és szeptember 12 között a szenátus külügyi bizottsága nyilvános meghallgatásokon foglalkozott a dokumentummal. Wilson elnök augusztus 19-én meghívta a Fehér Ház Keleti Tanácskozájába (East Room) a szenátus tizenhat tagját, természetesen a Lodge-t, és szenátorként jelen volt a későbbi elnök, Warren G. Harding. A megbeszélés hangulata feszült volt, amiről visszaemlékezésében Lodge beszámolt: az elnök *„vezette a megbeszélést, amely időnként igen éles volt, azonban a végén nagyon fáradtnak tűnt.”*¹⁰

E tárgyalásokon bár formálódtak a vélemények, de az álláspontok nem kerültek közelebb egymáshoz. Ezért az influenza utóhatásaival és keringési rendellenességgel küszködő elnök hosszú kampánykörútra (campaign rally) szánta rá magát. Wilson védhetőnek gondolta kettős célját: elérni, hogy a szenátus hozzájáruljon a versailles-i dokumentum ratifikálásához, valamint az Egyesült Államok részvételéhez a Nemzetek Szövetségében. A két célt összekapcsolta, s nem engedett azoknak, akik szétválasztásukat javasolták. Voltak ugyanis, akik az egyik, elsősorban a Népszövetségbe belépés feladásával, lehetőséget láttak a Németországgal kötendő békeszerződés aláírására, s ezzel az Egyesült Államok európai jelenlétének megalapozására. Wilson, érzékelhetően, ennél többet akart, a Németországgal kötendő békeszerződést másodlagosnak tekintette. Az kelthetett reményt benne, hogy a szenátus külügyi bizottságában még lehetőséget látott támogatók megnyerésére. Ehhez azonban a közvélemény komoly nyomására is szüksége volt. (A demokraták többsége ekkor már egyértelműen támogatta Wilson, mind a Népszövetség, mind pedig a Versailles-i Szerződés elfogadásában - de itt is csak a többség.)

A fő vitapont a Népszövetség azon jogosítványa volt, amely szerint (X. cikkely)) a világszervezet tagjai *„kötelezik magukat arra, hogy a Szövetség valamennyi tagjának területi épségét, jelenlegi politikai függetlenségét tiszteletben tartják és minden külső támadással szemben megóvják.”* Valamint a XI., ahol *„Ezennel kimondatik, hogy minden háború vagy háborúval való fenyegetés, akár közvetlenül érinti a Szövetség bármelyik tagját, akár nem, a Szövetség a maga egészében érdeklő ügy és a Szövetségnek ilyenkor kötelessége, hogy a nemzetek békéjének a fenntartására alkalmasnak és hathatósan mutakozó minden intézkedést megtegyen. Ha ilyen eset állna be, a főtitkár a Szövetség bármely tagjának kérelmére haladéktalanul egybehívja a Tanácsot.”*¹¹

¹⁰ Wilson még áprilisban hűlt meg, s ettől kezdve gyengélkedett. Lodge ezzel tisztában volt, s visszafogottan igyekezett fogalmazni. Lodge-nak a népszövetséggel kapcsolatos visszaemlékezéseit még 1925-ben kiadták: *The senate and the league of nations* címmel. Berkeley University of California Press, 1983.

¹¹ HALMOSY: 40-41.

Wilson Omahában

Wilson szeptember 8-án, Omahában tartott beszédében fogalmazta meg talán legélesebben annak lehetséges következményeit, ha az USA nem lesz tagja a Népszövetségnek: *„Teljes meggyőződéssel állítom, hogy a következő generáció egy újabb világháborút fog megélni, amennyiben a világ nemzetei nem tudnak meggyezni azokban a módszerekben, amelyekkel az megakadályozható.”*¹²

Már úton volt Wilson, amikor arról értesült, hogy szeptember 10-én a szenátus nagy többséggel adott formájában nem tartotta elfogadhatónak az Egységokmányt: 45 módosító javaslatot terjesztettek elő, valamint négy pont esetében a teljes elutasítás álláspontjára helyezkedtek. További beszédeiben, valószínűleg ezért, finomított mondanivalóján, nem csak a Népszövetségben jelölte meg a háborúkat, a világháború elkerülhetőségének eszközét, hanem benne az USA szerepének a fontosságát is erőteljesebben hangsúlyozta.

Wilson arról is értesült, hogy szeptember 16-ára Lodge összehívta a szenátus teljes ülését a szerződés megvitatására, vagyis, úgy tűnt, közeledett a végső döntés napja. Ezért beszédeiben mind határozottabban érvelt, visszafogta az általános szónoki, érzelmekre ható fogásokat, igyekezett meggyőzni hallgatóságát arról, hogy az Egyesült Államoknak, mint a világ legbefolyásosabb hatalmának, ennek előnyei mellett az ezzel járó kötelezettségeket is vállalnia kell. Ugyanakkor nem hangsúlyozta, de nem lehetett nem megérteni Lodge álláspontjával szembeni ellenérzéseit. Tiszteletben tartva Lodge véleményét, s válaszolva aggodalmaira, azonban végül is minden városban szükségesnek tartotta elmondani: az USA nem kerülheti el, hogy felelősséget vállaljon Európában, sőt azon kívül is; hogy tagja legyen a Nemzetek Szövetségének, s vállaljon szerepet a világ új rendjét meghatározó, ekkor formálódó versailles-i békerendszer működtetésében.

Wilson Pueblóban

1919. szeptember 25-én Pueblóban mondta el Wilson talán leghatásosabb, mindenképpen addigi legkiérleltebb, higgadt, de kemény, s egyben utolsó beszédét.¹³

Az udvariassági bevezető is ezt példázta. Wilson azon örömeinek adott hangot, hogy a teremben közvetlenül a hallgatóság körében beszélhet, *„megvalósulhat a valós kapcsolat polgártársainkkal (real personal contact with their fellow citizens).”* Majd patetikusabban, beszámoló következett útjának hangulatáról: *„A kontinenst*

¹² *„I can predict with absolute certainty that within another generation there will be another world war if the nations of the world do not concert the method by which to prevent it.”* Speech in Omaha, Nebraska (8 September 1919), *Addresses of President Wilson* (1919), 75. The Public Papers of Woodrow Wilson (Authorized Edition) *War and Peace: Presidential Messages, Addresses, and Public Papers (1917-1924)*, Volume II. 36.

¹³ J. Michael Hogan számol be igen részletesen és dokumentáltan Wilson körútjáról. <http://archive.vod.umd.edu/internet/wilson1919int.htm>

átutazva¹⁴ új tapasztalatokat szerezhettem arról az egységről, amely azé a nagy népé, amelyhez tartozunk.” Ezt követően tért rá, mi készítette arra, hogy országjáró körútra induljon. Ez volt beszédének legkényesebb része: „De voltak kellemetlen és kellemes impressziók is, polgártársaim (my fellow citizens), amikor átutaztam a kontinenst. Mind inkább tapasztaltam, hogy az emberek teljesen tévesen vélekednek arról mi is a békeszerződés, és a Nemzetek jöttek, de lényegük közös. Sok helyről származnak, de mindegyiküket ugyan azok az elvek hatják át, s az elkötelezettségük ugyan olyan az igaz és nemes ügyek iránt. Több lelkesítő benyomást kaptam az Egyesült Államok közvéleményétől, mint abban bármikor korábban részesülhettem.” Majd következett beszédének azon része, amely talán a legélesebb volt, amelyben ellenségképet vizionált azokról, akik a háború idején nem támogatták az Egyesült Államok hadba lépését, s most a Népszövetség ellen fordulnak: „Sőt, azzal találkoztam, hogy a Nemzetek Szövetségével és a szerződéssel szemben szervezett propaganda folyik, pontosan azokból a forrásokból, amelyek hűtlenséggel fenyegettek országunkban sok helyen, és azt kell mondanom – amit csak ritkán mondok – mindenki aki egy hyphent¹⁵ támogat, vele egy tört támogat, amely, ha alkalma van rá, lesújt a Köztársaság lényegére.” Ezután még élesebben a szenátus, illetve a parlament két házának külügyi bizottságaihoz szólt: „Ha találkozom e nagy vitában egy hyphennel, akkor tudni fogom, hogy a Köztársaság ellenségével van dolgom. Polgártársaim, csak a nemzetközi együttműködés bizonyos testületei, csak a más nemzetekkel foglalkozó bizonyos testületek azok, amelyek szervezkednek e nagyszerű dokumentum ellen, amelyet Amerika képviselői hoztak magukkal Párizsból.”

E bevezetés után tért rá azokra az érvekre, amelyek szerinte fontosak és elfogadhatóvá teszik mind a belépést a Népszövetségbe, mind pedig a Németországgal kötendő béke ratifikálását. „Néhány egyszerű dolgot szeretnék elmondani nektek a szerződésről és az egységománnyról.” A bevezetőben, kemény szavakkal ítélte el Németország világháborús szerepét: „...egyetlen más nemzet sem követett el ilyen tettet az emberiség és a civilizáció ellen.”¹⁶ Jogosnak ítélte a szerződés németeket sújtó részeit, így a jóvátételeket, de a hangsúlyt nem erre helyezte, hanem arra, hogy a Népszövetség beemelésével a szerződésbe megvalósulnak az amerikai ideák: „Azonban a szerződés jóval többet jelent ennél. Ez nem csupán egy Németországgal kötött szerződés; ez jóvátétele annak a hatalmas igazságtalanságnak, amely megtalálható Európa és Ázsia társadalmainak egész struktúrájánál. Ez csak az első a többi

¹⁴ Pueblo az Egyesült Államok közepén helyezkedik el, akkor alig ötvenezer lakosú, de igen fontos acélipari központ volt, Wilson már megjárta a nyugati part fontosabb városait, s már visszafelé tartott Washingtonba. Orlando fehér többségű város volt, legnagyobb számban latinok (spanyol leszármazottak) lakták, utánuk következtek a németek, majd az olaszok, az angolok, az írek, a kis létszámú afrikai amerikaiak, s végül az indiánok, az őslakosok.

¹⁵ A ma már alig ismert kifejezés a Hyphenated American-re utal, amit Theodore Roosevelt, illetve Wilson használt, s egyet jelentett a hazaárulással – elsősorban olyan németekre és írekre alkalmazták, akik a világháborúban az USA semlegessége mellett voltak. A megbélyegző kifejezést törölték az elfogadhatók listájából a háborút követően – talán Wilson beszédében fordult elő utoljára ilyen szinten.

¹⁶ „... no other nation may ever plot such a thing against humanity and civilization.”

szerep között, amelyek valamennyien azonos szerkezetűek. Az Ausztriával kötendő szerződésnek ugyan ez a lényege (line). A Magyarországgal kötendő szerződésnek ugyan ez a lényege.” Majd felteszi a kérdést: „Mi is ez a lényeg? Ez azon alapul, hogy világos legyen, hogy e nagyszerű szerződésben érintett valamennyi kormány a nép kezében van, és hogy kivette a klikkek és uralkodók kezéből a hatalmat, akiknek nem volt joguk uralkodni a népek felett.” Majd folytatva az utalást a népek önrendelkezését is tartalmazó 14 pontra¹⁷ „Ez a nép szerződése, amely a gyakorlati törvények sorával valósítja meg a népek felszabadítását, kik maguk soha nem szabadulhattak volna fel, s ahol a leghatalmasabb nemzetek nem arra használták erőiket, hogy saját gyarapodásukat szolgálják, hanem a népek felszabadítására, akik ellenőrzésük alatt tartanak, amennyiben ők ezt választják.”¹⁸ Ezek e nagyszerű szerződés alapelvei.

Wilson ezt követően, finomabban, mint Omahában, figyelmeztetett: „Amennyiben a világ nagy kormányai nem állnak egységesen és összefogva ezen megegyezés (a Népszövetség - SzG) mögött, úgy az össze fog dőlni, mint egy kártyavár.” S ez újabb háborúkat jelent. Ismertette ezután a Népszövetség „egyszerű szervezetének lényegét.” Azt próbálta megértetni, hogy a csatlakozott országok nem egyszerűen egyenlő jogokkal rendelkeznek a közgyűlésben (V. cikkely), de létezik egy Tanács, amelynek tagjai a szövetséges hatalmak, az Egyesült Államok, Nagy Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán, s akár melyikük ellenében nem lehet határozatokat hozni. „Nem következik egyértelműen ebből, hogy a Nemzetek Szövetsége nem hozhat határozatot az Egyesült Államok hozzájárulása nélkül?”

Wilson beszédének érdekes része a Kínával foglalkozó. Az elnök jól érzékelte, hogy a Távol-kelet érzékeny pontja az USA külpolitikájának. „Nos, nézzük a tizedik és a tizenegyedik cikket. Azt láthatják, hogy a nemzetközi jog forradalmasodott azáltal, hogy bele kerül a morál. A tizedik cikkely kimondja, hogy a Liga egyetlen tagja sem sértheti, s ezen valamennyi nemzetet kell érteni, akik követelik a Kína elleni igazságtalanságok felszámolását, a Népszövetség valamennyi más tagja területi integritását, vagy politikai függetlenségét... Kína az emberiség történelmében először áll a világ döntőbírósa elé.” Egy idézettel Theodore Roosevelthez fordult megerősítésért: „A béke megóvásának egyetlen hatékony lehetősége a nagyhatalmak közötti megegyezés, amelyben mindegyikük vállalja nem csak a közös bíróság döntéseit, de ezen döntések támogatását erővel.” Beszámolt aztán arról az eszmecsereéről, amelyet még márciusban a Fehér Házban folytattak meghívott szenátorokkal, s ismertette azok változtatási javaslatait. „Én magammal vittem e javaslatokat Párizsba, és mindegyiket elfogadták. Mi többet tehetem volna még? Mi mást lehetett volna elérni?” Beszédének végén, az Egyesült Államok világháborús szerepét méltatta: „Franciaország szabad lett, és a világ szabad lett, mert jött Amerika!” A szerződés elfogadását ajánlotta: „A szerződés elfogadása csak egy keret, amelyet a világ nagy nemzetek egyesült erejének kell, hogy kitöltenie. És szüksége van a világnak erre a támogatásra.” Ezután következett az Amerika nagyságát, történelmi szerepét hangsúlyozó, az izolacionizmussal szembe forduló zárókép: „...az amerikai nép mindig gyarapodik és kitérte karjait, amivel szolgálja a jog,

¹⁷ A 14 pontot Wilson a szenátus és a képviselőház együttes ülésén ismertette 1918. január 8-án.

¹⁸ „...the liberation of people whom they could have put under their control if they had chosen to do so.”

*a szabadság és a béke igazságát. Mi elfogadtuk ezt az igazságot, s készek vagyunk, hogy kövessük, hogy ez vezéreljen minket, s általunk a világot olyan nyugodt és békés mezőkre, amelyekről a világ még sohasem álmodhatott.*¹⁹

Orlandóban azonban félbe szakadt Wilson propaganda útja: a három hét alatt mintegy 981 mérföldet tett meg és 29 városban tartott lelkesítő beszédet. Orlandóban, beszéde közben összeesett, s az orvosok pszichikai túlterheltséget állapítottak meg. Egy hét múlva, október 2-án állapota súlyosbodott: agyvérzést kapott, bal oldala lebénult, bal szemére megvakult. De nem adta fel.

November 15-én a szenátus megszavazta, történetében először a cloture-t, vagyis egy vita azonnali lezárását, ezen esetben a versailles-i szerződés vitájáét, amely már valóban majd fél éve folyt. A szenátus ülésére november 19-én került sor, ahol a szavazást megelőzően Lodge szenátor a sajtóban publikált, a szerződést támogató, a külügyi bizottság demokrata elnökéhez, Gilbert M. Hitchcock szenátorhoz írt Wilson levél felolvasását kérte a szavazás előtt:

„Fehér Ház, Washington, 1919. november 18.

Kedves Szenátor, volt szíves tudomásomra hozni, hogy a (versailles-i) szerződést támogató demokrata szenátorok egy konferencia összehívását javasolják a ratifikációval kapcsolatos Lodge-határozat végszavazása előtt, és örülnének, ha meghallgathatnák tanácsaimat.

Bizonyos okokból habozok, hogy elfogadjam a felkérést, de feltételezem, hogy a szenátorokat legfőképpen az érdekli, mi a véleményem a végszavazás legfontosabb kérdéséről, a határozatról, amely tartalmazza Lodge szenátor nagyszámú fenntartásait.²⁰ Amiben nem kételkedhetek az, tapasztatom szerint, hogy ez a határozat nem szól a ratifikáció mellett, ellenkezőleg, a szerződés nullifikálását jelenti.

... Bízom abban, hogy a szerződés valamennyi igaz híve a Lodge-határozat ellen fog szavazni.

*Szeretettel és tisztelettel az Önök Woodrow Wilsonja.*²¹

Ezután a megszólított, Hitchcock szenátor csak annyit mondott: *„Elnök úr, úgy gondolom, ezt nem kell kommentálnom, s nem is akarok hozzátenni semmit ...”*

A szenátusi vitában a szónokok érvelésük támogatására nagy történelmi személyiségeket vonultattak fel, mindkét oldalon: Nagy Péter, Oliver Cromwell, Orániai Wilmos, majd volt amerikai elnökök mellett James Otis, Sam Adams, Hancock és Warren.²²

¹⁹Speech in Omaha, Nebraska (8 September 1919), *Addresses of President Wilson* .

²⁰ Lodge 14 pontban foglalta össze fenntartásait, amelyek lényegében egyet jelentettek az elutasítással. Megtalálható visszaemlékezésében, valamint az interneten: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/doc41.htm>

²¹ A „*cordially and sincerely yours*” búcsúzás igen személyes, ilyen dokumentumokban nem szokásos, ami jelzi, hogy Wilson különösen fontosnak tartotta a megszólítottat.

²²A jegyzőkönyv megtalálható: *Record*, 66 Cong., 1 Sess., pp. 8777-8778; 8768-8769, 8781-8784. IN: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/doc41.htm> Az említett személyek az amerikai függetlenségi háborúban játszottak szerepet, 1919-ben még ismertek voltak. Közülük James Otis junior, jogász Massachusettsben, a helyi közigazgatás befolyásos képviselője, a brit elnyomás elleni mozgalom szószólója ma is szerepel a tankönyvekben. <http://www.biography.com/people/james-otis-9430449> .

Lodge szenátor 14 pontjáról a szavazás végül úgy alakult, hogy 55-en szavaztak ellene és 38-an mellette. Ezt követően Wilson kérésének megfelelően arról szavaztak, hogy elfogadják-e a versailles-i szerződést, s benne a Népszövetség Egységokmányát „*mindenféle fenntartások nélkül*”. Az eredmény itt a fordított volt, elutasították 53:38 arányban, ami előrevetítette Wilson vereségét. Végül 55 nap vita után a szenátus, igaz mindössze már csak 8 szavazattal, de elutasította a versailles-i szerződés ratifikálásának ajánlását.

A végszavazásra hónapokkal később, 1920. március 19-én került sor – a szenátus többsége támogatta a versailles-i szerződés ratifikálását, de a 2/3 nem volt meg – a végén 7 szavazat hiányzott.

A történelemtudományban igen részletesen elemzett, a tankönyvekben vázlatosan említett eseménysor valóban meghatározta Európa és a világ sorsának alakulását. A résztvevő politikai személyiségek és tanácsadók jó része, maga Wilson elnök, a francia Ferdinand Foch marsall, a távolból Winston Churchill, vagy éppen Lenin, illetve a gazdasági következményeket hangsúlyozó Keynes mind tisztában voltak azzal, milyen következményekkel jár a versailles-i szerződés és a Népszövetség létrehozásának azon elfogadása, amely az Egyesült Államokat (s zárójelben tegyük hozzá: Szovjet Oroszországot) nem építhette be a biztonsági rendszerbe. Wilson erről világosan szólt Orlandóban és Pueblóban, s Foch marsall is érzekelte ezt: „*ez nem béke csak fegyverszünet 20 évre*”. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy Wilson sikertelenségéhez nagymértékben járult hozzá a brit és a francia politikai, és különösen a katonai vezetés meggyőződése, amely – bár különböző megfontolásból - nem tartotta feltétlenül szükségesnek az Egyesült Államok jelenlétét Európában. Bár voltak aggodalmaik: a britek a tárgyalásokon tartottak - amint azt a történelem bizonyította: alaptalanul - a kontinentális egyensúly felborulásától, Franciaország túlsúlyától, a franciák pedig, bár remélték Németország jelentős meggyengülését, nem bíztak katonai fölényük fenntarthatóságában. Ez utóbbit jelezte, hogy Georges Clemenceau csak abban az esetben tartotta elfogadhatónak a Rajna vidék megszállásának ideiglenessé nyilvánítását a békeszerződésben, ha cserébe Franciaország védelmére egy jövőbeni német támadással szemben brit és amerikai garanciát kap.

Utóhang: Prentiss B. Gilbert

Az Egyesült Államok azonban nem fordulhatott el Európától, ahol a legtöbb adója volt. A Népszövetség apparátusában több száz amerikai vállalt munkát, s hivatalos képviselői is mindvégig jelen voltak Genfben. A legkarakterisztikusabb közülük, a ma már teljesen ismeretlen diplomata, Prentiss B. Gilbert volt, aki 1931-ben megkísérelte, külügyminisztere habozását kihasználva, majd kifejezetten ellenében, bevonni az Egyesült Államokat a Népszövetség tevékenységébe, hogy nyomatékot adjon a szervezetnek a Kína elleni Japán agresszióval szembeni fellépéshez. Elérte, hogy az Egyesült Államok hivatalos képviselőjeként vehessen részt a szervezet legfelső fórumának, a Tanácsnak az ülésén. Azonban csak egyetlen alkalommal, mert külügyminisztere, Henry L. Stimson

már az ülés idején visszahívta, megváltoztatva előző utasítását, miszerint az Egyesült Államok kész együttműködni a Népszövetséggel a Kellogg-Briand paktum elveinek védelmében.²³ Tiltó utasításában azt írta, hogy amennyiben a briteknek és a franciáknak nem sikerül érvényt szerezniük a paktumnak, akkor úgy sincs értelme Amerika közreműködésére. Később bár engedélyezte a japán agressziót kivizsgáló Népszövetség kezdeményezte lord Lytton vezette bizottságban az amerikai részvételt, a képviselő már nem Gilbert lett. Így ez maradt az egyetlen alkalom, hogy az Egyesült Államok a Népszövetséggel együttműködve lépett fel egy agresszorral szemben.²⁴

Az izolacionalizmushoz ragaszkodást erősítette az ekkor meghirdetett Stimson-doktrína is, amely egyoldalúan nyilvánította ki, hogy az Egyesült Államok nem ismeri el jogainak agresszió által történő korlátozását – ezzel kiszélesítve a Monroe doktrínát a Csendes-óceán térségére is.

Az új világ

A Nemzetek Szövetségének utódja, már az előre látott újabb világháború után, a valamennyi győztes nagyhatalom egyetértésével létrehozott Egyesült Nemzetek Szervezete volt, amelynek az USA szintén kezdeményezője, majd meghatározó tagja lett. Az ENSZ-ben, folyamatosan konfrontálódva és együttműködve, egyeztetve szövetségeseivel és legfőbb ellenlábásával, a Szovjetunióval, majd később a mind önállóbb nagyhatalommá váló Kínával, jelentősen járulhatott hozzá egy újabb világháború elhárításához. A történelem nagy kérdése: vajon megakadályozhatta volna-e a II. világháború kirobbanását, ha az USA, a Nemzetek Szövetsége tagjaként, egyértelműen és széles szövetségre támaszkodva lép porondra a japán, majd a német agresszióval szemben?²⁵

Woodrow Wilson az 1920-ban megkapta a Béke Nobel-díjat.

²³ Az 1928-ban elfogadott paktum a háborúról való lemondást tartalmazta nemzetközi konfliktusok esetén, s ezt a világ szinte valamennyi országa aláírta, így Japán is. HALMOSY: 273-276.

²⁴ Prentiss B. Gilbert 1937-ig maradt genfben, mint konzul, ezt követően Berlinbe helyezték, ahol a Krisztály-éjszakát követően vett részt zsidók mentésében. 1939 februárjában hunyt el, irodájában érte agyvérzés. A történetet Gilbert hagyatékának feldolgozásával ismerteti DONNELLY, J. B.: *Prentiss Gilbert's Mission to the League of Nations Council, October 1931*. Diplomatic History. Oktober, 1978. 373-388.

²⁵ A történelmi irodalomban általam is képviselt véleményt ismerteti egy amerikai egyetemi honlap. FLANAGAN, Jason C.: *Woodrow Wilson's 'Rhetorical Restructuring': The Transformation of the American Self and the Construction of the German Enemy*, Rhetoric and Public Affairs 7, Summer 2004. 115.: „Amennyiben Wilson megnyerte volna a Nemzetek Szövetsége vitát, úgy nem lett volna Hitler, sem holokauszt, sem pedig II. világháború.” http://archive.vod.umd.edu/internat/wilson1919int.htm#_edn94